

DRAMA REFUGIAȚILOR BUCOVINENI (1940-1941)

Mihai-Aurelian Căruntu

Ca urmare a agresiunilor concentrice, cu caracter politico-diplomatic și militar la care a fost supusă România în tragica vară a anului 1940 - când dreptul forței s-a impus în fața forței dreptului - se va prăbuși edificiul statului național unitar creat la 1918 prin jertfa de sânge a unei întregi generații.

Pierderilor teritoriale suferite de statul nostru se vor adăuga consecințe greu de calculat pe plan politic, economic, financiar, social și moral¹. Refuzând să rămână sub regimul ocupației străine - ce și-a dovedit de la început, în toate provinciile evacuate, atitudinea virulent antiromânească - o bună parte din populație a preferat să-și părăsească vatra strămoșească și să plece în pribegie. În acest context, după cum remarcă Mircea Ioanițiu: "Pe umerii țării s-au adunat noi probleme prin pătrunderea refugiaților care cereau adăpost, hrană și locuri de muncă și prin pierderea unei părți a grănarului României, Basarabia de Sud"².

Până la finele lui 1940, din Basarabia și nordul Bucovinei s-au refugiat 220.501 persoane, 61.000 români din Cadrilater au fost supuși schimbului de populație³, iar 88.587 ardeleni vor părăsi nord-vestul țării ocupat de horthyști⁴. Primul val de refugiați ce s-a revărsat sub amenințarea tancurilor sovietice la scurt timp după ultimatumul sovietic va sili guvernul român să adopte o primă serie de măsuri. Pe 2 iulie 1940, în fața Comisiilor parlamentare de politică externă întrunite în ședință comună, Gheorghe Tătărescu declara: "Această populație va fi susținută și ocrotită cu toate puterile noastre. În câteva zile, Guvernul va întocmi legea prin care se va constitui fondul de ajutorare permanentă a populației românești refugiate din Basarabia și Bucovina de Sus"⁵. Astfel, pe 17 iulie 1940, sub direcția Ministerului Afacerilor Interne, se va înființa *Comisariatul general pentru asistența populației venite din Basarabia și Bucovina*⁶. Pe lângă acest organism condus de rezidentul regal Grigore Cazaciu și Vladimir Cristî⁷, ce avea rolul de a îndruma și controla opera de ajutorare - în vederea unei strânse conlucrări și pentru a susține cauza evacuaților din "Țara Fagilor" - asociația culturală "Cercul bucovinenilor din București" va delega o serie din membrii săi⁸.

Unul din ultimele decrete - ce a avut, de altfel, o viață foarte scurtă - emise de regimul carlist stabilea la 4 septembrie 1940 constituirea *Comisariatului general al românilor din teritoriile evacuate*. Printre alte atribuții, acesta era în măsură să înființeze "... cu ajutorul inițiativei particulare asociații și comitete regionale și locale, care se vor ocupa de rezolvarea problemelor populației evacuate în limitele stabilite la Comisariatul general"⁹. Prins, până în toamna anului 1940, în angrenajul necruțător reprezentat de pretențiile teritoriale ale vecinilor - ce profitau copios de pe urma susținerii "noii ordini" hitleriste - statul român a deschis prin legislația adoptată, câmp larg manifestării solidarității naționale cu refugiații sosiți din provinciile răpite.

Cu teritoriul înjumătățit ca urmare a consecințelor "marelui act de brigandaj al secolului" încheiat între Ribbentrop și Molotov, Bucovina va adăposti pe mulți din acești năpăstuiți ai soartei. Dezorganizarea economiei naționale după repetatele rapturi teritoriale¹⁰ și condițiile proprii din regiune vor crea mari dificultăți asigurării traiului refugiaților. Într-un raport al șefului Ocolului Agricol Siret către prefectul județului Rădăuți, se arăta că, în urma

ocupației sovietice, au rămas în zona liniei de demarcație 2 400 ha de teren părăsit¹¹. Incidentele de graniță, ce au luat amploare în preajma "arbitrajului" Axei în problema Transilvaniei¹², vor alimenta zvonurile cu privire la o iminentă invazie bolșevică în Moldova¹³. În aceste condiții, o parte din populația din zona rurală, refuzând să mai participe la lucrările agricole de sezon, "pe motiv că nu vrea să pregătească de mâncare pentru Ruși, stă toată ziua adunată prin cârciumi, sau în vatra satului, discutând evenimentele, iar cei mai înstăriți, pregătindu-se de plecare"¹⁴.

Ruperea silnică a unor legături comerciale tradiționale - ce rezultau din unitatea armonioasă a provinciilor românești¹⁵ - va contribui la înrăutățirea situației economice¹⁶. La începutul lunii octombrie 1940, proprietarii morii din Dornești (Rădăuți) atenționau autoritățile județene: "De când Bucovina de Nord și Basarabia ne-a fost răpită, întâmpinăm mari dificultăți cu aprovizionarea materiilor prime necesare morăritului"¹⁷. Prin cotropirea părții ei de miazănoapte vor înceta aproape cu totul schimburile între regiunea de șes și cea de munte a Țării de Sus¹⁸. După dictatul de la Viena se va închide legătura firească ce se făcea prin intermediul căii ferate Vatra-Dornei - Ilva - Năsăud și al vechilor drumuri comerciale pe unde, venind din bogata regiune a Bistriței, "negustorii căraușeau spre târgurile și satele din munții noștri tot ceea ce era trebuitor traiului"¹⁹. Din această cauză se simțea o accentuată criză de alimente de primă necesitate a căror lipsă se constată în toate băcăniile și prăvăliile de la sate, dar și de la orașe²⁰.

Un document emis de Biroul 2 al St. Mj. al Corpului de Cavalerie trăgea în toamna anului 1940 un alt semnal de alarmă, subliniind că: "Majoritatea comercianților și industriașilor din zonă, care sunt evrei, sunt complet derutați și speriați de măsurile luate de Guvern contra lor, astfel activitatea industrială și comercială a regiunii, a început să stagneze"²¹. Ca urmare, numeroase fabrici de cherestea au fost închise, iar muncitorii au rămas fără lucru²². Fixarea unor prețuri maxime, cu scopul de a înfrâna specula, a dus la stocarea produselor acaparate de pe piața de afaceriști verosi²³. Populația de origine germană se dorea să plece definitiv în "Vaterland" și membrii comisiilor de repatriere sosite în sudul Bucovinei - anticipând lipsurile ce îi așteptau în Reich - au făcut achiziții masive "aprovizionându-se atât cu haine cât și cu coloniale ca ceai, cafea etc., pentru câțiva ani de zile"²⁴. În orașul Rădăuți, Comisia de repatriere germană a cumpărat articole de încălțăminte de 2 milioane de lei din care cauză prețurile vor crește cu 20-30%²⁵.

Efecte inflaționiste au apărut și în urma intrării în România a trupelor Wehrmachtului²⁶, eveniment comentat în general defavorabil deoarece se bănuia că "vor contribui în mare măsură la consumarea puținelor rezerve de alimentare ce se găsesc în țară"²⁷. În acest context, drama pe care o trăia întreaga națiune este sugestiv redată de ziaristul Pamfil Șeicaru: "Cu mulțimea refugiaților tălăzuindu-se pe drumuri, cu autoritățile evacuate, cu știri îngrijorătoare venite din locurile pierdute, populația și pământul țării era imaginea unui stat trăindu-și ultimele zile"²⁸.

Pentru ajutorarea refugiaților, Guvernul român a trebuit să depună un efort material și financiar considerabil în condițiile în care și familiile rezerviștilor chemați sub drapel, solicitau un sprijin similar. În luna iulie 1940, conducerea Ținutului Sucevei va primi o subvenție de 3.921.462 lei destinată acestora din urmă²⁹. Prin decizia Ministerului Afacerilor Interne No 7363 k din 27 iulie 1940 s-a fixat evacuarea din Basarabia și Bucovina o alocație zilnică de 50 lei pentru adulți și 20 lei pentru copii³⁰. Plata ajutoarelor se făcea pe baza carnetului de refugiat, cu condiția ca beneficiarii să nu dețină o funcție retribuită³¹. Datorită degradării nivelului de trai, aceste sume s-au dovedit insuficiente pentru asigurarea subzistenței refugiaților. Mult timp ajutorul de stat "a fost cu totul neînsemnat față de numărul și nevoile evacuaților"³², cadrul legal existent neputând înlocui lipsa unor mijloace eficiente pentru sprijinirea sinistratilor. La sfârșitul lunii ianuarie 1941, Ministrul Internelor, generalul David

Popescu, adresa îndemnul ca "prin inițiative particulare, aceste familii să fie ajutate, până ce Statul va veni cu măsurile sale de ajutor"³³. Asemenea acțiuni au caracterizat mai ales vara anului 1940. În județul Câmpulung se vor lansa 100 liste de subscripție pe baza cărora s-au strâns 292.500 lei³⁴. De la locuitorii comunelor rurale se vor colecta: 2.225 lei (Ciocănești), 7.971 lei (Iacobenii), 10.830 lei (Neagra Șarului), 3.500 lei (Vatra Moldoviței)³⁵, 10.670 lei (Breaza), 1.038 lei (Coșna), 3.230 lei (Frasin)³⁶ ș.a.m.d.

Într-un raport către Rezidența Regală de la Vatra-Dornei, prefectul de Rădăuți, colonelul L. Nicolau, arăta că: "... în urma ultimelor evenimente situația economică creată, județul Rădăuți și starea în care se află majoritatea populației din județ nu ne permite a mai apela la contribuția benevolă a locuitorilor" de la care s-au strâns, cu multă greutate, 148.364 lei³⁷. Numărul mereu în creștere al refugiaților stabiliți în sudul Bucovinei raportat la fondurile reduse de care se dispunea au pus uneori sub semnul întrebării asigurarea hranei zilnice. La cantina organizată în localul Liceului industrial de băieți din Câmpulung, ce "a fost condusă cu multă pricepere și economie", au servit masa în lunile iulie-august 1940 un număr de 177 de refugiați, la un preț modic de 19 lei³⁸. Începând cu 1 august 1940 - cu excepția evacuaților ce nu dispuneau de nici un mijloc de existență - s-a suspendat, din stricte rațiuni financiare, orice gratuitate³⁹. La finele lunii, cantina își va înceta activitatea, dormitoare organizate în sălile de clasă vor fi desființate, astfel că majoritatea refugiaților a fost nevoită să plece din localitate⁴⁰.

Una din principalele cauze ale epuizării rapide a ajutoarelor bănești o constituie ponderea însemnată pe care o deținea populația întreținută. La sfârșitul lui octombrie 1940, în județul Rădăuți, se găseau 1 497 refugiați (852 familii) basarabeni și bucovineni, din care doar 573 persoane (285 familii) își asigurau singure existența, în timp ce 906 (567 familii) continuau să fie susținute de stat⁴¹. În legătură cu această situație, într-un articol din revista "Însemnări sociologice" se remarcă: "Până acum s-au acordat ajutoare refugiaților, dar dezlegarea definitivă nici n-a fost schițată"⁴². Județele bucovinene din fostul Ținut al Sucevei (Suceava, Câmpulung și Rădăuți) vor primi în toamna anului 1940 din partea Ministerului Afacerilor Interne, 1 milion lei pentru sprijinirea evacuaților⁴³. Un ajutor de 330.000 lei - acordat la sfârșitul lui noiembrie 1940 de Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate - pentru bejenarii stabiliți în județul Rădăuți, era deja terminat în primele zile ale anului 1941 datorită sporirii numărului refugiaților clandestini ce trebuiau întreținuți 14 zile în carantină⁴⁴. Sosirea unor noi sume de bani din partea Comisariatului General pentru asistența refugiaților din Basarabia și Bucovina⁴⁵, ce vor fi orientate către persoanele neplasate sau cele lipsite total de mijloace de întreținere, va contribui la menținerea unui fond disponibil, epuizat spre sfârșitul lunii mai 1941⁴⁶.

În întreaga țară au primit diverse ajutoare 234.714 persoane, doar prin Subsecretariatul refugiaților acordându-se 130 milioane lei⁴⁷. Fondurile distribuite nu puteau, însă, satisface decât parțial nevoile evacuaților. Dintr-un număr de 606 refugiați stabiliți în județul Rădăuți, 396 au primit câte 150 lei, iar restul sume ce nu depășeau 1 000 lei⁴⁸. printre cei care au fost sprijiniți de statul român se numără 75 ucraineni (ca de pildă familia lui Foiuc Toader din Sărghieni, jud. Rădăuți, compusă din 9 persoane)⁴⁹, 24 polonezi (printre care măcelarul Zwarsch Ioan din Cernăuți)⁵⁰, 30 huțani, 11 germani (cum a fost funcționarul din Storojineț, Franț Statchievici), 1 lipovean, 1 ungur. Bucovinenii ce au ajuns în alte regiuni ale țării vor beneficia și ei de ajutoare bănești: Romaniuc Ioachim, agricultor din Ciudei, jud. Storojineț (1 650 lei de la Prefectura Neamț)⁵¹, Mosoroceanu Gh. comerciant din Adâncata, jud. Storojineț (1 000 lei de la Prefectura Gorj), Hleuca Silvia, funcționară particulară din Iordănești, jud. Storojineț (3 050 de la Prefectura Brașov)⁵², Lefter Irina, agricultoare din Pătrăuții-de-Sus, același județ (1 700 lei de la Prefectura Vâlcea)⁵³. Deoarece cadrul legislativ existent până în toamna anului 1940 nu putea face față cerințelor, numeroase "organe de inițiativă particulară au distribuit sub diferite forme ajutoare populației refugiate"⁵⁴. Dintre acestea se vor remarcă

Cercul bucovinenilor din București⁵⁵, ziarul "Universul"⁵⁶, Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale înființat pe 21 noiembrie 1940⁵⁷, "Crucea Roșie" (doar filiala din Suceava va cheltui în perioada 1940-1941 suma de 109.791 lei pentru ajutorarea refugiaților)⁵⁸ ș.a. Pentru asigurarea hranei evacuaților în timpul iernii, Federala "Bogdania" din Rădăuți va oferi 2 vagoane de porumb în valoare de 140.040 lei⁵⁹.

La 17 septembrie 1940, Monitorul Oficial va publica Decretul-lege nr. 3129 de constituire a Comisariatului General al refugiaților din Basarabia și Nordul Bucovinei, iar decretul prin care se stabilea înființarea Comisariatului general al românilor din teritoriile evacuate era abrogat⁶⁰. Noul organism - subordonat Ministerului Afacerilor Străine - avea în atribuții rezolvarea tuturor problemelor economice, sociale, culturale și juridice, astfel încât "să ducă la îndeplinire așezarea și plasarea la rosturile lor de viață, după profesii, a refugiaților din Basarabia și Nordul Bucovinei"⁶¹. Pentru continuarea ajutorării refugiaților, Ministerul de Finanțe urma să deschidă un credit de 50 milioane lei. De asemenea, se prevedea restrângerea ajutoarelor la evacuații "lipsiți total de mijloace", acestea încetând pentru cei ce și-au găsit o slujbă, dar și în cazul persoanelor "care refuză o întrebuințare ce li se oferă"⁶². Comisar general va fi numit fostul subsecretar de stat D.D. Topciu⁶³, iar printre membri se numărau bucovinenii Șerban Flondor⁶⁴ (pentru problemele agricultorilor) și dr. Octavian Voronca, fost președinte al Camerei de Comerț și Industrie din Cernăuți, ca responsabil pentru situația comercianților și industriașilor refugiați⁶⁵. Intențiile noului Comisariat erau binevenite, deoarece "la două luni de la evacuare, încă nu s-a întreprins o acțiune de plasare sistematică a refugiaților"⁶⁶.

În condițiile schimbării atitudinii oficiale față de soarta refugiaților, de la 1 octombrie 1940, a început ca ajutoarele bănești și materiale să fie treptat înlocuite cu "opera de plasare și de muncă"⁶⁷. Astfel, la începutul lunii februarie 1941, generalul adjutant Eugen Zwiedenek, ministru subsecretar de stat al Colonizării și Populației Evacuate⁶⁸, transmitea următorul ordin Prefecturii județului Câmpulung: "Acei dintre refugiați, cari se găsesc de 90 zile în țară, la data de 15 Februarie a.c., nu vor mai primi nici un fel de asistență, decât în cazul când vor dovedi că au făcut demersurile pentru a fi plasați, dar nu au reușit"⁶⁹. De plasarea refugiaților stabiliți în sudul Bucovinei - ce s-a făcut mai ales pe proprietățile rămase în urma repatrierii germanilor⁷⁰ - se vor ocupa două Comisariate regionale, având sediile la Rădăuți și Gura-Humorului, care aparțineau de Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate⁷¹. La Ilișești (jud. Suceava), germanii nu au trecut în inventar biserica, școala, casa parohială și casa națională, ci le-au donat localnicilor sub motivul că "au conviețuit cu românii din comună în pace și bună vecinătate și că doresc ca aceste bunuri să rămână ca o frumoasă amintire"⁷².

Aici au devenit disponibile 436 gospodării în care vor fi repartizate 104 familii de refugiați provenind din nordul Ardealului, 56 familii de bucovineni, 2 familii de "dobrogeni" evacuați din Cadrilater, iar 205 case au fost date în custodie localnicilor⁷³. Din județul Câmpulung s-au repatriat 21.847 germani, un număr de 1 017 preferând să împartă în continuare soarta cu românii bucovineni⁷⁴. Bunurile rămase în urma lor denotă o situație economică deosebit de favorabilă: 3 994 gospodării, 4 608 ha terenuri de cultură și pășunat, 838 ha de pădure, 2 926 bovine, 635 cai, 1 210 porci, 940 oi și capre, 1 602 stupi de albine, 6 450 kg grâu, 32.815 kg secară, 550 kg orez, 30.210 kg ovăz, 13.579 kg porumb, 1.585.948 kg cartofi, 38.660 kg sfeclă, 3.571.470 kg fân, 190.750 kg paie⁷⁵. În comuna Ițcani (jud. Suceava) statul român va prelua 209 gospodării, din care au fost ocupate până în februarie 1941 un număr de 155, după cum urmează: 101 de către refugiați bucovineni, 3 de către basarabeni și 45 au revenit localnicilor⁷⁶.

Situația în alte localități ale județului Suceava de unde a plecat populația de origine germană se prezenta astfel: Zaharești - 25 gospodării (din care doar 12 au fost date în custodie unor refugiați ardeleni, restul rămânând localnicilor); Măzănăești - 52 gospodării (în care au fost plasate 5 familii de bucovineni, 2 familii de basarabeni, iar 45 au fost oferite localnicilor);

Bălăceana - 41 gospodării (unde vor fi repartizate 3 familii de refugiați bucovineni, 7 familii de ardeleni, 11 din Cadrilater și 20 locuințe au fost oferite băștinașilor); Stupca - 17 gospodării (cu 5 familii de bucovineni, 2 de "dobrogeni", restul caselor fiind preluate de localnici)⁷⁷ ș.a.m.d.

Într-o adresă către Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate, prefectul Sucevei, prof. Gavril Irimescu, își exprima temerea ca aceste bunuri să nu fie risipite, deoarece "germanii repatriați au fost buni gospodari și au lăsat gospodării înfloritoare în urma lor, care dacă vot fi lăsate pe mâini pricepute..."⁷⁸. Neîncrederea autorităților în persoanele sosite din teritoriile evacuate și favorizarea localnicilor explică numărul relativ redus de refugiați ce au fost plasați în bunurile părăsite de germani. O serie de gospodării vor deveni disponibile și în județul Rădăuți: 226 în localitățile Solca, Soloneț, Racua, Poieni; 50 la Cacica, Strigoaia, Pârteștii de Jos și Pârteștii de Sus⁷⁹. Un document semnat de Ionel Negură⁸⁰, șeful Comisariatului regional Gura-Humorului, precizează ordinea de ocupare a acestor locuințe: 1) instituțiile publice ce au nevoie de localuri; 2) refugiații români; 3) localnicii nevoiași⁸¹.

Plasarea se efectua prin intermediul unei comisii formate din comisarul local al Guvernului, primarul comunei și șeful garnizoanei legionare⁸². Cererile de preluare provizorie în custodie a bunurilor statului au fost mai peste tot soluționate fără a se ține cont de criteriile legale, după bunul plac al comandanților mișcării⁸³. Gospodăriile rămase de la germani au fost împărțite între legionari și localnici care mai aveau o locuință, "în timp ce mulți refugiați cu copii și greutatea care și-au lăsat case și averi în teritoriul ocupat au rămas și de data aceasta pe drumuri"⁸⁴. Într-o scrisoare adresată generalului Antonescu era incriminat primarul din Putna (jud. Rădăuți) - "cel mai stricat și mai rău om din comună" - care "și-a căpățuit întâi familia ... iar pe refugiați i-a gonit din sat, înjurându-i, motivând că nu au fost legionari"⁸⁵. Procedând în felul acesta, se ignora Ordinul circular nr. 4724 din 10 septembrie 1940 al Conducătorului Statului care stipula că dreptatea, omenia și legalitatea vor sta la temelie noului regim⁸⁶. Principiile de mai sus ar fi trebuit aplicate mai ales față de refugiați, în condițiile în care "acești oameni și bunurile lor au fost sacrificați pentru a se păstra viața și bunurile noastre"⁸⁷. La începutul lunii februarie 1941, prefectul județului Câmpulung, lt. col. Gh. Stăncescu, raporta Ministerului Afacerilor Interne modul defectuos în care au fost administrate în perioada anterioară bunurile intrate în proprietatea statului: stocurile de cereale și alimente au fost jefuite, animalele sunt într-o stare jalnică datorită proastei îngrijiri, casele repatriaților au fost devastate; ca urmare, "întreaga masă a populației refugiate este nemulțumită de felul cum s-a procedat în trecut"⁸⁸. Pentru curmarea acestor abuzuri, localnicii nu vor mai putea intra în posesia bunurilor rămase de la germani decât după deplina rezolvare a problemelor evacuațiilor, ce urmau să fie plasați "cu mult discernământ, dându-se preferință românilor refugiați care sunt nevoiași și împovărați de familii mai numeroase"⁸⁹.

Un deosebit interes pentru cunoașterea sub cele mai diverse aspecte - evoluția numerică, locul de proveniență, starea socială ș.a. a situației refugiaților o prezintă statisticile întocmite în acea perioadă. În toamna anului 1940 nu erau încă date publicității date oficiale cu privire la numărul total al refugiaților sau ajutoarele acordate⁹⁰. Operațiunile de plasare au întâmpinat dificultăți legate de faptul că o parte din refugiați (în special cei intrați clandestin în țară) evitau să se prezinte în fața autorităților, iar alții nu-și anunțau sosirea sau plecarea din localitate⁹¹. Din această cauză, cifrele care se referă la numărul refugiaților trebuie să fie considerate minimale față de situația reală. Până în luna mai 1941 - când dr. Octavian Lupu⁹² a cerut din partea Comisariatului General al Refugiaților o statistică separată a basarabenilor și bucovinenilor⁹³ - nu este posibilă, în cele mai multe cazuri, departajarea evacuațiilor provenind din nordul "Arboroasei" de cei sosiți din provincia de la răsărit de Prut. La recensământul din aprilie 1941, persoanele originare din teritoriile cedate vor completa un formular special "REF" cu date pentru cunoașterea exactă a statutului lor⁹⁴, care să permită "acțiunea, atât de necesară,

a curmării suferințelor pricinuite unei bune părți a poporului românesc în urma constrângerii statului nostru să-și reducă teritoriul..."⁹⁵.

În zilele tragice ale exodului din fața invaziei armatelor roșii va fi emisă o decizie potrivit căreia refugiații din Bucovina și Hotin erau repartizați în județul Neamț⁹⁶, unde, la începutul lui iulie 1940 se găseau aproximativ 4 000 de evacuați⁹⁷. Din cauza lipsurilor existente, o parte din bucovineni vor pleca de aici la Craiova și în alte județe din sudul țării⁹⁸. Treptat - odată cu slăbirea presiunilor externe ce amenințau cu totala desființare statul român - majoritatea celor ce au scăpat de urgia bolșevică se vor stabili în localitățile din teritoriul liber al Bucovinei unde aveau rude și prieteni. La sfârșitul lunii ianuarie 1941, în județul Suceava se aflau 2 233 refugiați, din care 1 464 proveneau din provinciile anexate de Uniunea Sovietică⁹⁹. Printre comunele ce au oferit adăpost unui important număr de refugiați se remarcă: Ilișești (342 refugiați, din care 246 din nordul Transilvaniei), Arbore (204 evacuați din Cadrilater), Mitocul Dragomirnei (128 sinistrați, din care 81 "dobrogeni"), Burdujeni (127), Blăceana (122)¹⁰⁰, în unele localități (Berchișești, Lipoveni ș.a.)¹⁰¹ aceștia erau inexistenți, iar în orașul Solca se găseau doar 43 de evacuați¹⁰². Persoanele provenind din Basarabia și nordul Bucovinei au fost repartizate relativ uniform în teritoriu sau concentrate în capitalele de județ, în schimb transilvănenii și foștii coloniști din Cadrilater¹⁰³ vor fi plasați în grupuri compacte în localitățile rurale părăsite de germani. În județul Câmpulung, la mijlocul lunii mai 1941, se găseau 1 193 refugiați. Datorită apropierii de hotarul trasat prin "arbitrajul" de la Viena, refugiații din Ardeal (589 persoane) predominau față de cei din Bucovina (512) sau Basarabia (92)¹⁰⁴. La Vatra Dornei, se vor stabili 133 transilvăneni¹⁰⁵. În județul Rădăuți numărul de refugiați a crescut de la 350 spre finele lui iulie 1940¹⁰⁶ la 3 939 pe 30 aprilie 1941¹⁰⁷. Trecherile clandestine din nordul "Țării Fagilor"¹⁰⁸, în acest județ "tăiat" de linia de demarcație - și nu aportul nesemnificativ adus de puținele persoane repatriate oficial - explică sporul neașteptat din prima parte a anului 1941, când, doar numărul bucovinenilor (2 985)¹⁰⁹ îl depășea pe cel al tuturor refugiaților (2 295) existenți la 31 decembrie 1940¹¹⁰. Pe data de 30 aprilie 1941, situația evacuaților stabiliți în județul Rădăuți era următoarea¹¹¹:

România

Prefectura Județului Rădăuți
Serviciul administrativ

EVIDENȚA REFUGIAȚILOR PE PROVINCII DE ORIGINE ȘI PE PROFESII

stabiliți în județul Rădăuți, la data de 30 Aprilie 1941

	Bucovineni		Basarabeni		Moldoveni		Ardeleni		Dobrogeni	
Profesiunea	Capi fam.	Nr. pers.	Capi fam.	Nr. pers.	Capi fam.	Nr. pers.	Capi fam.	Nr. pers.	Capi fam.	Nr. pers.
Funcționari de stat	200	769	11	52	2	5	7	30	-	-
Funcționari particulari	10	53	-	-	1	3	-	-	-	-
Agricultori	197	1192	3	19	2	16	2	6	129	738
Avocați	3	12	-	-	-	-	-	-	-	-
Medici	1	7	-	-	-	-	-	-	-	-
Ingineri	2	7	-	1	-	-	-	-	-	-
Pensionari	38	170	2	7	-	-	1	4	-	-
Comercianți	36	156	-	-	-	1	1	2	-	-
Meseriași	30	191	2	7	3	12	2	8	1	4
Industriași	1	10	-	-	-	-	-	-	-	-

Muncitori calificați	11	60	1	7	-	2	1	8	-	-
Servitori	1	26	-	-	-	-	-	1	-	-
Casnice										

Prefect,
Lt. col. Ionescu
s.s. indescifrabil

Șeful Serviciului,
E. Carage
s.s. indescifrabil

În contextul social-economic din acest județ, agravat de situația generală a țării, autoritățile vor întâmpina dificultăți deosebite în găsirea unui loc de muncă pentru refugiați. La 31 decembrie 1940, dintr-un total de 2 295 persoane, 1 390 erau neplasate¹¹², pentru ca la începutul lunii iunie 1941, ponderea lor să scadă la 928 din 4 247 de evacuați¹¹³. Datele prezentate fac puțin credibil raportul înaintat Conducătorului Statului pe 2 noiembrie 1940 potrivit căruia, în întreaga populație refugiată, numai 2 000 persoane nu erau plasate în serviciu¹¹⁴. O situație mult mai bună se prezenta în județul Suceava, unde doar 118 din cei 2 233 de sinistrați nu erau plasați pe 20 ianuarie 1941¹¹⁵. În luna iunie 1941, peste 1 000 de refugiați vor reveni din Germania îndreptându-se spre nordul Moldovei¹¹⁶. Astfel, se poate aprecia la aproximativ 10.000, numărul de refugiați stabiliți la acea dată în cele trei județe bucovinene.

Românii care au fost siliți în vara anului 1940, dar și mai târziu, să ia calea pribegiei - părăsindu-și în cele mai multe cazuri întreaga avere - vor cunoaște calvarul unei existențe sub semnul celor mai grave lipsuri și incertitudini. Într-o scrisoare adresată lui Horia Sima, generalul Antonescu arăta o parte din greutățile cu care se confrunta țara: "Neajunsurile evacuării nepregătite și dezastruoasă a unei treimi din teritoriu, reducerea încasărilor, povara refugiaților și a funcționarilor evacuați, dezordinea provocată de predecesori, acestea reunite la un an economic slab, chiar și în împrejurări normale, ar fi constituit obiectul unei grave crize"¹¹⁷. Șocul inflaționist ce s-a făcut remarcat încă din iulie 1940, va afecta întreaga populație a României, dar mai ales categoriile cele mai defavorizate din rândul refugiaților. Din această cauză "este exclus ca un om nevoiaș sau un funcționar public să-și mai poată confecționa o pereche de haine sau ghețe", stofa de cea mai proastă calitate ajungând la 600 lei metrul, iar încălțăminte costă de la 1 000 de lei în sus¹¹⁸.

Prețurile alimentare au crescut și ele, astfel că, pe baza unor salarii de 2000-4000 lei, pentru micii funcționari "este o artă ca să mai poată trăi, fără a mai vorbi de impozite, taxe comunale..."¹¹⁹. Situația salariaților de stat era cu atât mai tragică cu cât ei au fost ultimii care s-au refugiat, fiind nevoiți să dea prioritate problemelor instituției și nu salvării bunurilor personale¹²⁰. Într-o cerere, un grup de funcționari repartizați la Prefectura județului Suceava subliniau că evacuarea "s-a făcut prin surprindere, neavând posibilitatea de a ne lua nici măcar strictul necesar..."¹²¹. Dimitrie Duninghevici, fost notar la Storojineț, refugiat pentru a doua oară din Clujul ocupat de horthyști, solicita un ajutor bănesc, deoarece "a rămas cu familia săraci, lipiți pământului, având un salariu de cca 3 000 lei lunar, din care plătesc numai chirie 1 000 lei..."¹²². O circulară a Ministerului Afacerilor Interne din 10 ianuarie 1941 stabilea pentru funcționarii încadrați în posturi suprabugetare plata salariilor începând cu 1 octombrie 1940, a drepturilor bănești neîncasate pentru perioada anterioară și un ajutor echivalent cu salariul pe două luni¹²³. Din partea acestui departament se vor aloca 33,5 milioane lei pentru funcționarii provenind din teritoriile evacuate¹²⁴.

În ianuarie 1941 s-au majorat salariile "funcționarilor celor mai nevoiași și, în același timp, celor mai numeroși"¹²⁵. Starea materială a slujbașilor statului era grevată și de o serie de împrumuturi contractate cu ocazia refugului, ce nu mai puteau fi achitate "la unii neajungând

nici măcar salariul pentru a li se face reținerile ordonate"¹²⁶. În urma unor decrete adoptate la sfârșitul lui decembrie 1940, scadența plății datoriilor și obligațiilor refugiaților se va proroga pentru două luni¹²⁷. Cadrele didactice vor împărți aceeași soartă, îndurând cele mai grele privațiuni în urma pierderii locului de muncă și a bunurilor agonisite într-o viață de om. Directorul școlar Buzneanu Ghedeon, din Cernăuți, se găsea în fatidica zi de 28 iunie 1940 împreună cu familia, la băi la Vatra-Dornei, motiv pentru care "nu și-au putut salva decât câteva haine de vară..."¹²⁸.

Cu retribuțiile neplătite luni în șir, sau, în cele mai fericite cazuri, în situația de a suplini puținele posturi rămase vacante, slujitorii școlii au trebuit să apeleze la cele mai diferite mijloace pentru a putea supraviețui. Profesorul cernăuțean Cudla Valerian - ce a rămas fără serviciu, după întoarcerea titularului catedrei pe care a deținut-o temporar la Liceul "Ștefan cel Mare" din Suceava - va fi nevoit să-și întrețină familia din lecții particulare, câștigând doar 60 de lei, zilnic¹²⁹. Casa de Economii, Credit și Ajutor a Corpului Didactic a deschis un credit extraordinar de 200.000 lei pentru plata ajutoarelor membrilor refugiați din Basarabia și nordul Bucovinei¹³⁰. Această sumă era, evident, insuficientă pentru cei 4 888 de învățători și profesori sosiți din teritoriile anexate la URSS¹³¹. "Cu ce să închiriezi un apartament? Cu ce să-l mobilezi? - se întreba prof. univ. N. Ionescu-Sisești, într-un articol din ziarul "Universul" - Din leafa de mizerie a unui profesor, ce să cumperi întâi: o cratiță sau o pereche de ghete?¹³². Câteva instituții școlare din nordul Bucovinei vor continua să funcționeze în anul 1940-1941 în localitățile:

- Siret: Liceul comercial de băieți Cernăuți;
- Rădăuți: Liceul industrial de fete Cernăuți;
- Câmpulung-Moldovenesc: Liceul industrial de băieți Cernăuți¹³³.

Profesorii din elita culturală bucovineană au fost nevoiți să accepte locuri de muncă în alte regiuni ale țării¹³⁴. Constantin Loghin¹³⁵, de la Liceul "Mitropolitul Silvestru"-Cernăuți la Liceul "Matei Basarab" din București; Emil Goraș, de la Școala normală de băieți - Cernăuți la Liceul Național din Iași; Alexandru Bocănețu¹³⁶, de la Gimnaziul "Cuza Vodă" din Cernăuți - Muzeul limbii române din Cluj; Nicolae Grămadă¹³⁷, de la Gimnaziul "Miron Costin" din Cernăuți - Liceul de băieți Dorohoi; N. Tcaciuc-Albu¹³⁸, de la Liceul "Aron Pumnul" din Cernăuți - Muzeul limbii române din Cluj. Din nordul Bucovinei au plecat ulterior datei de 28 iunie 1940, un număr de 1 336 cadre didactice dintre care 1 202 învățători, 134 profesori și maiștri¹³⁹.

Ministerul Culturii Naționale, Cultelor și Artelor va da pentru refugiați ajutoare în valoare de 104.711.642 lei¹⁴⁰, reușind să plaseze 1 021 profesori secundari și 9 492 învățători originari din provinciile părăsite vremelnice¹⁴¹. Într-o scrisoare adresată profesorului Teodor Bălan¹⁴², evacuat la Bușoia la începutul lui iulie 1940, I.P.S.S. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului - după ce-și oferea sprijinul pentru ocuparea unor catedre libere la școlile confesionale aflate în subordinea bisericii - îi transmitea binevenite cuvinte de îmbărbătare: "Eu am nădejde de la bunul Dumnezeu, că nu se va sfârși învâlmășeala de astăzi din lume, fără să ajungem noi, din nou, stăpâni pe pământul scump care momentan ne-a fost răpit. Deci, iubite Teodor, ține-ți inima tare și prinde curaj, nu numai în ceea ce privește starea ta și a familiei tale, ci și în ce privește soarta Bucovinei ocupate, atât de scumpă nouă tuturor"¹⁴³. Din toamna anului 1940, eruditul editor de documente bucovinene - inițial repartizat la Cluj - va funcționa temporar la Liceul "Gh. Lazăr" din Sibiu¹⁴⁴, oraș în care s-a format o mică colonie de refugiați arborescenți¹⁴⁵ printre care se remarcă: fostul mareșal al Bucovinei, baronul Alexandru Hurmuzachi¹⁴⁶, prorectorul Universității, dr. Al. Procopovici¹⁴⁷, prof. univ. Romulus Căndea¹⁴⁸, Ipolit Tarnavski¹⁴⁹, N. Tcaciuc-Albu ș.a.

În comunicatul Sf. Sinod al Patriarhiei Române din 3 decembrie 1940 se arăta: "Prin sfârșirea pământului românesc, mai multe eparhii sau părți de eparhii ale Bisericii ortodoxe

române au rămas între hotare străine...¹⁵⁰. Deoarece autoritățile horthyste¹⁵¹, dar mai ales cele sovietice duceau o susținută campanie împotriva bisericii naționale¹⁵², o bună parte din locuitorii teritoriilor evacuate vor rămâne văduviți de învățătura dragostei și milei creștine prin plecarea preoților în pribegie. Un număr de 186 parohii aparținând Mitropoliei Bucovinei - în care își desfășurau, înainte de 28 iunie 1940, activitatea a 252 preoți și diaconi¹⁵³ - au rămas sub ocupație, în timp ce 106 slujitori ai altarului s-au refugiat pentru a scăpa de prigoana bolșevică¹⁵⁴. Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan - strălucit absolvent al Facultății de Teologie din Cernăuți¹⁵⁵ - va oferi adăpost, masă și un prim ajutor bănesc de 5 000 lei pentru preoții evacuați¹⁵⁶. În urma acestui gest mărinimos, Ioan Berariu, fost paroh în Mihalcea (jud. Cernăuți) remarca: "Slavă Bisericii și slavă neamului care are asemenea Arhiepiscopi și conducători în vremuri grele ca acestea!"¹⁵⁷. După intervenția I.P.S.S., Ministerul Cultelor și Artelor va repartiza 90 de preoți bucovineni în eparhiile sufragane Mitropoliei Ardealului și 15 în Arhiepiscopia Craiovei. Pentru preoții repatriați, se vor înființa 62 posturi provizorii în parohiile din sudul Bucovinei¹⁵⁸.

Din 220.501 evacuați basarabeni și bucovineni, înregistrați până la 4 decembrie 1940, 80.000 aparțineau țărânimii¹⁵⁹. Datorită faptului că formau pătura cea mai numeroasă de refugiați - în județul Rădăuți erau pe 30 aprilie 1941, 1 871 țărani, în cadrul celor 3 939 evacuați¹⁶⁰ - dar și cea mai afectată de dezrădăcinarea forțată, statul român va întâmpina multiple greutăți în rezolvarea problemelor acestora. În iunie 1940, pe lângă Uniunea Sindicatelor Agricole, s-a înființat un Comitet de ajutorare și încadrare având ca președinte pe Constantin Garoflid și președinte de onoare pe ministrul agriculturii și domeniilor, prof. G. Ionescu-Sisești¹⁶¹. Profesorul Dimitrie Marmeliuc¹⁶² va lansa în presă un adevărat semnal de alarmă în legătură cu truditarii pământului, care "formează cea mai nenorocită categorie de refugiați, deoarece trăind acasă din exploatarea acestor imobile, se văd în pribegie fără nici un rezim material"¹⁶³.

Pentru ameliorarea stării materiale a țăranilor stabiliți în sudul Bucovinei s-a încercat acordarea proprietăților părăsite de locuitorii ce au rămas în teritoriul ocupat¹⁶⁴. Plasarea în bunurile rămase de la repatriații germani s-a dovedit o soluție salvatoare, deși a dat naștere deseori la nemulțumiri. În locul uneltelor promise, refugiații au găsit "casele goale fără nici un inventar agricol"¹⁶⁵, iar suprafețele de teren oferite se vor dovedi insuficiente în condițiile în care producția agricolă a anului 1940 a fost deficitară¹⁶⁶. Astfel, la sfârșitul lui aprilie 1941, 30% din agricultorii evacuați în județul Rădăuți erau neplasați¹⁶⁷. Într-o cerere adresată prefectului județului Suceava și semnată de trei bucovineni din Mahala (jud. Cernăuți) se arăta: "... suntem lăsați muritori de foame. Vrem să muncim dar n-avem unde până la începerea lucrărilor de primăvară la câmp"¹⁶⁸. Prin asigurarea doar a unui adăpost, unele familii de agricultori refugiați ce se găseau într-o situație limită "neavând nici măcar hrana zilnică"¹⁶⁹ au preferat să plece în alte regiuni ale țării. Într-adevăr - așa cum afirmase scriitorul Liviu Rebreanu în magistralul discurs rostit la 29 mai 1940 în ședința publică solemnă a Academiei Române, anticipând parcă năpraznicile vremuri ce aveau să vină - țăranul român, păstrătorul efectiv al teritoriului național, "...smuls de pe ogorul lui, ar fi osândit să piară ca un arbore smuls din rădăcini"¹⁷⁰. Autoritățile din județul Rădăuți vor distribui în mod gratuit agricultorilor stabiliți aici 5 1/2 vagoane porumb și 2 vagoane de cartofi. De asemenea, s-au împărțit unelte, iar Federala "Bogdania" a fost solicitată să procure semințe pe credit până la recolta viitoare¹⁷¹. Printre țăranii stabiliți temporar în comuna Satu Mare (jud. Rădăuți) ce au beneficiat de ajutoare se numără: Ciobu Teodosie, originar din Ismail-Basarabia (97 kg de porumb), Svian Vasile din Toporăuți (jud. Cernăuți), Luchian Ilie din Igești (Storjineț) ce au primit câte 50 kg porumb ș.a.¹⁷².

Situația în care se găseau liber-profesioniștii era nu mai puțin gravă și se datorea mai ales dificultăților întâmpinate în reintegrarea profesională. Confruntat cu această crudă realitate,

refugiatul Vasiloschi Valerian remarca: "Am pierdut deci întreaga mea avere mobilă cât și imobiliară, întreaga clientelă de avocat pe care eu nu o mai pot forma, ajungând, astăzi fără vina mea la sapă de lemn"¹⁷³. Unii din meseriașii ce au rămas fără ateliere, mașini și unelte - printre care cernăuțenii George Sandu, Nicolae Cărbunaru, G. Mânzăraru - au apelat la Banca de Credit a Meseriașilor din București pentru a obține un sprijin financiar necesar reluării activității¹⁷⁴.

Într-o conjunctură nefavorabilă se găseau și comercianții refugiați. Comitetul organizat în orașul Rădăuți adresa la începutul lui februarie 1941 un Memoriu generalului Antonescu în care deplângeau faptul de a nu fi obținut ajutoare sau credite pe termen lung, deși Camera de Comerț din București a primit în acest scop suma de 300.000.000 lei de la Banca Națională a României¹⁷⁵. Problemele comercianților erau cunoscute și de gen. adj. Eugen Zwiedanek, ministrul colonizării, ce era conștient că plasarea lor nu este suficientă "până nu găsesc creditul necesar pentru a cumpăra întreprinderi existente sau a fonda întreprinderi noi". Înființarea între timp a Institutului de Credit pentru Comercianți va rezolva o parte din doleanțele acestora, astfel că la 30 aprilie 1941 își reluasera activitatea 30 din cei 75 meseriași și comercianți stabiliți în județul Rădăuți¹⁷⁶. La nivel național se prezenta un tablou mai puțin încurajator, Memoriul "Cercului Basarabenilor" - semnat de I.P.S.S. Mitropolitul Gurie - atrăgea atenția Conducătorului Statului că: "În chestia plasării profesioniștilor liberi - avocați și notari publici, a funcționarilor particulari și a meseriașilor, nu s-a făcut tot ce trebuia să se facă".

După un raport oficial, procentul celor plasați este de numai 8% și termenul de 15 februarie, fixat de Subsecretariatul de Stat al refugiaților, pentru lichidarea acestei probleme spinoase, duce la abandonarea celei mai importante îndatoriri câte le are statul față de refugiați¹⁷⁷. Pensionarii, femeile casnice, bătrânii, elevii și studenții au constituit o grea povară pentru statul român, prin procentul ridicat pe care-l dețineau în cadrul refugiaților - ce îi situa pe locul al treilea după țărani și funcționari¹⁷⁸ - dar mai ales datorită faptului că majoritatea se găseau în imposibilitatea de a se întreține singuri. În urma creșterii prețurilor, pensionarii erau "foarte împovărați de greutatea traiului, deoarece lor nu li s-au mărit pensiile"¹⁷⁹ și, în plus, încurcăturile birocratice legate de schimbarea domiciliului făceau ca drepturile bănești să se lase mult așteptate¹⁸⁰. Alexandra Băncescu își motiva în puține cuvinte cererea de ajutor adresată Prefecturii Sucevei: "Sunt pensionară, am 1 600 lei lunar, am lăsat toată averea în Cernăuți și un fiu concentrat..."¹⁸¹. Pentru susținerea intereselor proprii, pe lângă Asociația generală a pensionarilor din România, se va organiza Cercul pensionarilor refugiați din Basarabia și Bucovina¹⁸². Un decret-lege de la sfârșitul lunii decembrie 1940 prevedea acordarea de alocații provizorii pentru copiii și soțiile refugiați ai pensionarilor rămași în teritoriile evacuate¹⁸³, iar de la 1 ianuarie 1941 vor fi majorate toate pensiile¹⁸⁴. În anul 1940/1941 au fost înregistrați în întreaga țară 11.586 elevi și 2.186 studenți refugiați¹⁸⁵. Una din măsurile de protecție socială va avea în vedere pe elevii refugiați ai căror părinți nu și-au putut salva averea, care vor fi scutiți de orice taxe școlare¹⁸⁶. Din cele 38 eleve originare din teritoriile ocupate ce erau înscrise în anul școlar 1940/1941 la Liceul "Elisabeta Doamna" din Rădăuți, 14 primeau câte o bursă de 3 400 lei, 6 au beneficiat de ajutoare în rechizite și cărți școlare, 4 de ajutoare bănești, iar eleva Sbenga Elena din Ropcea (jud. Storonița) va primi haine și încălțăminte. Un sprijin asemănător au primit 21 din cei 53 elevi refugiați de la Liceul "Eudoxiu Hurmuzachi" și 26 fete ce urmau cursurile Liceului industrial din aceeași localitate¹⁸⁷. La începutul lui 1941, întreaga responsabilitate asupra soartei elevilor refugiați va reveni Ministerului Educației Naționale¹⁸⁸.

Decretul-lege din 17 septembrie 1940 de înființare a Comisariatului general al refugiaților din Basarabia și Nordul Bucovinei deschidea posibilitatea despăgubirii evacuaților prin credite acordate de Ministerul de Finanțe¹⁸⁹. Noi speranțe au apărut după Ordinul telefonic nr. 966 din 8 ianuarie 1941 al Ministerului de Justiție ce prevedea stabilirea valorii

bunurilor personale părăsite în provinciile ce se găseau vremelnice sub dominație străină¹⁹⁰. Dar, datorită încetinelii cu care se vor desfășura operațiunile de evaluare, până în primăvara anului 1941, "nu s-a procedat măcar la stabilirea quantumului averilor lăsate și lucrul acesta contribuie la crearea unui spirit de desănădejde în cercurile refugiaților"¹⁹¹.

Cadrul legislativ instituit în toamna lui 1940 în vederea rezolvării problemelor populației dislocate va cunoaște modificări și îmbunătățiri la începutul noului an. Decretul-lege nr. 680 din 17 martie 1941 decidea contopirea Comisariatului general al refugiaților din Nordul Transilvaniei și a Comisariatului general al refugiaților din Basarabia și Nordul Bucovinei într-un singur departament: Comisariatul General al Refugiaților¹⁹². În urma decretului-lege nr. 1198 din 29 aprilie 1941, Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate este restructurat, primind titulatura de Subsecretariatul de Stat al românizării, Colonizării și Inventarului. Noul organism, organizat pe lângă Președenția Consiliului de Miniștri, se ocupa cu evidența populației evacuate, refugiate sau expulzate, alcătuind dosare, fișe, statistici cu evaluarea bunurilor rămase în teritoriile ocupate, reintegrarea profesională ș.a. În subordinea sa se găseau: Comisariatul General al Refugiaților, Comisariatul General al Dobrogei și Direcțiunea refugiaților și populației evacuate¹⁹³.

Între anii 1940-1941, în pofida greutăților cu care se confrunta țara, statul român va aloca resurse materiale și financiare considerabile pentru întreținerea și stabilizarea situației populației evacuate. Fondurile necesare au fost obținute fără introducerea altor sarcini fiscale, din "economii realizate printr-o bună gospodărire bugetară"¹⁹⁴.

Veniturile încasate au întrecut cu 23% pe cele planificate pentru România Mare deși suprafața țării s-a redus cu o treime, iar economia a suferit mari pierderi în urma amputărilor teritoriale¹⁹⁵. În total au fost distribuite ajutoare în valoare de sute de milioane de lei; s-au acordat sume de bani, bonuri de masă, foi de drum, cazare, îmbrăcăminte, asistență medicală gratuită. O legislație specială acorda refugiaților scutiri de impozite, chirie, reduceri de arenzi etc.¹⁹⁶. Țăranii au primit pământ, unelte, vite, iar meseriașii au fost înzestrați cu mașini și scule în valoare de 104.409.949 lei¹⁹⁷. Pentru elevii și studenții refugiați - ce au beneficiat de burse, întreținere gratuită în internate și scutiri de taxe - s-au cheltuit 92.316.659 lei¹⁹⁸. De aceste ajutoare și avantaje vor beneficia și numeroșii evacuați stabiliți în sudul Bucovinei. În contrast cu măsurile adoptate în perioada 1940-1941, de un cu totul alt tratament se vor "bucura" refugiații din teritoriile reocupate de Uniunea Sovietică în primăvara anului 1944, când, din fața tancurilor rusești, se vor retrage 32.958 bucovineni și 82.580 basarabeni¹⁹⁹. Chiar înainte de semnarea Convenției de Armistițiu, Armata Roșie și organele N.K.V.D.-ului au început o adevărată vânatoare a acestora în vederea "repatrierii" în imperiul de la Răsărit²⁰⁰. O mare parte din refugiații bucovineni și basarabeni, vor fi trimiși direct în lagărele din Siberia și Asia Centrală, fiind considerați împotriva voinței lor, "cetățeni sovietici"²⁰¹.

Întregul șir de măsuri adoptate pentru contracararea efectelor sociale pricinuite de evacuarea unor provincii românești - cu toate realizările și inerentele scăderi - a rezolvat multe din problemele refugiaților, dar nu a putut în general să creeze decât o stare de provizorat. Unii contemporani au comparat anii 1940-1941 cu perioada 1914-1916, când a existat același sentiment întemeiat că țara așteaptă cu mâna pe armă până conflictul dintre marile puteri va intra în faza decisivă²⁰². "Sunt convins că situația de azi e trecătoare, adică vom reveni în drepturile noastre. Când? Nu știu, dar știu că legea firii va readuce lucrurile așa cum le cer propășirea neamului..."²⁰³ - scria generalul Radu Rosetti împărtășindu-și speranțele profesorului Teodor Bălan. La un an de la ultimatum va urma istoricul "Vă ordon: Treceți Prutul!", ce a umplut de bucurie inimile românilor, iar pentru refugiați a constituit semnalul că a sosit momentul să facă cale întoarsă la căminele părăsite, pentru a-și relua traiul pașnic și a reface din temelii tot ce a cunoscut urmările devastatoare ale bolșevismului și războiului.

1. Vezi pe larg: *Pierderile economice românești în urma cedărilor de teritorii. Reduceri generale. Teritorii, populație, bogății*, București, 1940; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, București, 1992, pp. 217-218; Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, 1992, p. 95 și urm.; V.F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial*, Iași, 1995, pp. 208-211.
2. Mircea Ioanițiu, *Amintiri și reflecțiuni*, București, 1993, p. 111.
3. Mircea Mușat, *op. cit.*, p. 219.
4. Mihai Fătu, Mircea Mușat, eds., *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul Transilvaniei. septembrie 1940 - octombrie 1944*, București, 1984, p. 142.
5. "Glasul Bucovinei", anul XXII, nr. 5943 din 4 iulie 1940, p. 2.
6. V.F. Dobrinescu, Ion Constantin, *op. cit.*, p. 207.
7. "Glasul Bucovinei", nr. 5957 din 20 iulie 1940, p. 1. Cei doi s-au numărat în anul 1918 printre fruntașii luptei de eliberare a românilor basarabeni; of. Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chișinău, p. 180 și urm.
8. Mihai-Aurelian Căruntu, *Activitatea asociației "Cercul bucovinenilor din București" pentru ajutorarea refugiaților din teritoriul ocupat de U.R.S.S. în vara anului 1940*, în "Suceava - Anuarul Muzeului Național al Bucovinei", XVII-XVIII-XIX, 1990-1991-1992, p. 190.
9. Constantin Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XXVIII, II, 1940, București, 1941, p. 1449.
10. V.F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, Iași, 1991, p. 164.
11. Direcția Generală a Arhivele Naționale, filiala Suceava (în continuare se va cita: A.N.S.), fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 14/1940, f. 28.
12. Gh. Brătianu, *La Basarabie. Droits nationaux et historiques*, 1943, București, p. 201; Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, 1991, p. 65; Eliza Campus, *Din politica externă a României, 1913-1947*, București, 1980, p. 548; Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Iulie-august 1940*, ediție Valeriu Dianu, București, 1991, p. 239 și urm.; Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, ed. Stelian Neagoe, vol. II, 1938-1940, București, 1993, p. 288.
13. Mihai-Aurelian Căruntu, 1941 - *Un nou început pentru Bucovina reîntregită* (I), în "Suceava - Anuarul Muzeului Național al Bucovinei", XX, 1993, p. 173; A.N.S., fond Primăria orașului Suceava, d. 4/1940, f. 1.
14. A. N. S., fond Primăria comunei Volovăț, d. 59/1940, f. 185.
15. Vezi în acest sens Vintilă Mihăilescu, *Unitatea pământului și poporului românesc*, în "Lucrările Institutului de Geografie al Universității Regale Ferdinand I din Cluj la Timișoara", vol. VII, 1942, București, pp. 3-9.
16. În stenograma unui discurs al lui Constantin I.C. Brătianu, înaintată generalului Ion Antonescu în februarie 1941, se arată: "Economia noastră națională este greu atinsă prin lipsa materiilor prime, cauzată în parte prin neputința de a mai introduce în țară cele ce ni le furnizau teritoriile naționale înstrăinate"; cf. Mihai Pelin, *Mareșal Ion Antonescu. Epistolarul infernului*, București, 1993, p. 70.
17. A.N.S., fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 14/1940, f. 45.
18. La baza acestor legături a stat o evidentă complementaritate economică. Astfel, județul Câmpulung avea doar 2,92% din suprafața agricolă arabilă, pe când județul Cernăuți deținea 67%. Cf. Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, București, 1993, p. 114.
19. "Glasul Bucovinei", nr. 5979 din 16 septembrie 1940, p. 1.
20. A. N. S., fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 29/1940, f. 58.
21. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 13/1940, f. 116. Doar 20% din firmele înmatriculate în Bucovina aveau proprietari români, apud, *Enciclopedia României*, vol. III, București, 1939, p. 824.
22. *Ibidem*, d. 13/1940, f. 116.
23. *Ibidem*, f. 109.
24. *Ibidem*, f. 100.
25. *Ibidem*, f. 120.
26. Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, ed. Stelian Neagoe, București, 1994, p. 139; Aurică Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976, p. 138; *File din istoria militară a poporului român*, vol. 5 și 6, București, 1979, p. 175.
27. A.N.S., *loc. cit.*, f. 97.
28. Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, vol. II, Iași, 1990, p. 405.
29. A.N.S., fond Prefectura jud. Suceava, d. 91/1941, f. 208.

30. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 14/1940, f. 10.
31. *Ibidem*.
32. Ioan Scurtu, C-tin Hlihor, *op. cit.*, p. 92.
33. A.N.S., *loc. cit.*, d. 35/1941, f. 5-6.
34. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 70/1940, f. 46.
35. *Ibidem*, f. 6.
36. *Ibidem*, d. 69/1940, f. 28.
37. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 77/1940, f. 116.
38. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 70/1940, f. 116.
39. *Ibidem*, *loc. cit.*, d. 69/1940, f. 19.
40. *Ibidem*, d. 70/1940.
41. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 14/1940, f. 78.
42. "Însemnări sociologice", anul IV, nr.2/15 septembrie 1940, p. 10.
43. A.N.S., fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 70/1940, f. 51.
44. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 49/1941, f. 5.
45. *Ibidem*, d. 47/1941, f. 96.
46. *Ibidem*, d. 48/1941, f. 57.
47. Mihai Antonescu, *Înfăptuirile de un an ale guvernării Mareșalului Ion Antonescu. 6 septembrie 1940-6 septembrie 1941*, f.a., f. 20.
48. A. N. S. , *loc. cit.*, f. 74.
49. *Ibidem*, f. 205.
50. *Ibidem*, f. 147.
51. *Ibidem*, f. 122 și urm.
52. *Ibidem*, f. 156 și urm.
53. *Ibidem*, f. 202.
54. Mihai Antonescu, *op. cit.*, pp. 20-21.
55. Vezi Mihai-Aurelian Cărunțu, *Activitatea asociației...*
56. "Însemnări sociologice", nr. 2/15 septembrie 1940, p. 12. Vezi și colecția ziarului "Universal" pentru perioada iulie-august 1940.
57. Mihai Antonescu, *Pentru Țară. 6 septembrie 1940-5 septembrie 1942*, f. a., p. 28
58. "Glasul Bucovinei", nr. 5995 din 28 iunie-1 iulie 1940, p. 7.
59. A.N.S., fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 45/1941, f. 130.
60. Constantin Hamangiu, *op. cit.*, vol. XXVIII, 1940, II, București, 1941, pp. 1598-1600. Pe 16 septembrie 1940 au fost adoptate decretele de constituire a Comisariatului General al refugiaților din Nordul Transilvaniei și Comisariatului General pentru deplasarea populației din Dobrogea, *ibidem*, p. 1593 și urm.; Vezi și Mircea Mușat, *op. cit.*, p. 218.
61. *Ibidem*.
62. *Ibidem*.
63. D.D. Topciu a deținut funcția de subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor în Guvernul condus de Ion Gigurtu (4 iulie-4 septembrie 1940). Cf. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II. Partea a II-a, noiembrie 1933-septembrie 1940, București, 1988, p. 1553.
64. Mareșal al Palatului în timpul domniei lui Carol al II-lea (*ibidem*, p. 860).
65. "Glasul Bucovinei", nr. 5980 din 23 septembrie 1940, p. 4.
66. "Însemnări sociologice", nr. 2/15 septembrie 1940, p. 12.
67. "Glasul Bucovinei", nr. 5981 din 30 septembrie 1940, p. 3.
68. Vezi lista cu membrii guvernelor României între anii 1938-1944, în *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. I, Legislația antievreiască, București, 1993, p. 398.
69. A.N.S., fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 31/1941, f. 10.
70. În sudul Bucovinei vor mai rămâne aproximativ 3700 germani, apud Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 145. Vezi și *Recensământul General al României din 1941, 6 aprilie*, București, 1941, p. IX.
71. A.N.S., fond Prefectura jud. Suceava, d. 64/1940, f. 3. Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate - potrivit Decretului-lege nr. 3620 din 29 octombrie 1940 - se va ocupa direct de repatrierea germanilor, cf. C-tin Hamangiu, *op. cit.*, vol. XXVIII, 1940, I, p. 1910.
72. Erast Tarangul, *Amintiri*, manuscris, Biblioteca Muzeului Național al Bucovinei, inv. nr. 663, p. 232.
73. A.N.S., *loc. cit.*, d. 67/1941, f. 1.
74. *Ibidem*, d. 10/1941, f. 23. Strămutarea germanilor din teritoriile românești ocupate de URSS a fost planificată de Berlin cu mult timp înainte. În instrucțiunile transmise lui Schulenburg la Moscova pe 25 iunie 1940, ministrul nazist de externe, von Ribbentrop (referindu-se la coloniștii din Bucovina) preciza: "Destinul

acestor etnici germani constituie, de asemenea, o preocupare deosebită pentru Germania..."; apud Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, București, 1991, p. 81.

75. *Ibidem*, d. 10/1941, f. 23.

76. *Ibidem*, fond Administrația bunurilor statului Suceava, d. 3/1941, f. 116.

77. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Suceava, d. 67/1940, f. 1.

78. *Ibidem*, d. 64/1940, f. 3.

79. *Ibidem*, d. 67/1940, f. 18.

80. Ion Negură (1909-1985), economist și statistician de prestigiu, cu studii valoroase de analiză economică, economie agrară, istorie etc.; vezi "Suceava - Anuarul Muzeului județean", XI-XII, 1984-1985, pp. 434-436.

81. A.N.S., fond Administrația bunurilor statului Rădăuți, d. 1/1940, f. 41.

82. *Ibidem*, f. 39.

83. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 10/1941, f. 23.

84. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 13/1940, f. 139.

85. *Ibidem*, d. 148/1941, f. 6.

86. Aici se stipula printre altele: "A avantaja pe unii în dauna altora, fără a ține seama de merite, și mai ales de greutate, este, desigur, nedrept". Cf. "România administrativă", anul XXI, nr. 6/septembrie 1940, f. 71.

87. "Universul", nr. 237 din 29 august 1940, f. 2.

88. A.N.S., fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 10/1941, f. 23 și urm..

89. *Ibidem*, fond Administrația bunurilor statului Rădăuți, d. 2/1940, dosar cu file nenumerate.

90. "Însemnări sociologice", nr. 2/15 septembrie 1940, p. 11.

91. A.N.S., fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 47/1941, f. 177.

92. Octavian Lupu (1898-?), absolvent al Facultății de medicină din Viena, medic-șef la Cernăuți (1930-1940), cf. I. Pânzaru, *Știința în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. II, Suceava, 1983, p. 156..

93. A.N.S., fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 88/1941, f. 171.

94. *Recensământul României din 1941. Lămurirea opiniei publice*, București, 1941, p. 171.

95. *Ibidem*, p. 70.

96. Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei. 1940*, Chișinău, 1993, p. 65.

97. Mihai-Aurelian Căruntu, *Activitatea asociației...*, p. 189.

98. "Glasul Bucovinei", nr. 5959 din 24 iulie 1940, p. 2.

99. A.N.S., fond Prefectura jud. Suceava, d. 61/1940, f. 2-3.

100. *Ibidem*, f. 37.

101. *Ibidem* d. 62/1940, f. 13 și urm..

102. *Ibidem*, d. 61/1940, f. 59.

103. Un număr de 706 familii din județele Durostor și Caliacra ce au fost supuse schimbului obligatoriu de populație se vor stabili în sudul Bucovinei, cf. *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940-6 septembrie 1943*, București, 1943, p. 145.

104. A.N.S., fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 88/1941, f. 173.

105. *Ibidem*, d. 85/1941, f. 20.

106. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 77/1940, f. 72.

107. *Ibidem*, d. 47/1941, f. 170.

108. Vezi Mihai-Aurelian Căruntu, *15 noiembrie 1940 - Un moment mai puțin cunoscut al rezistenței antisovietice din nordul Bucovinei*, în "Europa XXI", vol. III-IV/1994-1995.

109. A.N.S., loc. cit., f. 174.

110. *Ibidem*, d. 48/1941, f. 3.

111. *Ibidem*, d. 47/1941, f. 174.

112. *Ibidem*, f. 63 și urm.

113. *Ibidem*, f. 63 și urm.

114. N. Ciachir, op. cit., p. 136.

115. A.N.S., fond prefectura jud. Suceava, d. 61/1940, f. 2-3. Până la sfârșitul anului vor reveni din Germania 5.156 de persoane; cf. "Bucovina", Nr. 121/1 decembrie 1941, p. 4.

116. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 49/1941, f. 70 și urm.

117. G. Magherescu, Antonescu, *Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, ediția I.C. Drăgan, Veneția, 1991, p. 190.

118. A.N.S., loc. cit., d. 13/1940, f. 39.

119. *Ibidem*, fond Primăria orașului Suceava, d. 1/1940, f. 29.

120. "Glasul Bucovinei", Nr. 5.972 din 9 august 1940, p. 29.

121. A.N.S., fond Prefectura jud. Suceava, d. 68/1940, f. 81.

122. *Ibidem*, d. 90/1940, f. 359.
123. *Ibidem*, d. 84/1940, f. 26. Vezi și Decretul-lege Nr. 790 din 26 martie 1941 privitor la salarizarea funcționarilor publici refugiați, în C-tin Hamangiu, *op. cit.*, vol. XXIX, I, 1941, București, 1941, p. 459.
124. M. Antonescu, *Înfăptuirile de un an...*, p. 39.
125. *Idem*, *Pentru Țară*, *op. cit.*, p. 15.
126. A.N.S., fond Prefectura jud. Suceava, d. 84/1940, f. 38.
127. "Viața Basarabiei", anul X, nr. 2-3, februarie, 1941, f. 198.
128. A.N.S., *loc. cit.*, d. 62/1941, f. 151.
129. *Ibidem*, d. 90/1940, f. 297.
130. "Monitorul Oficial", nr. 192, partea I, 21 august 1940, p. 4396.
131. *Trei ani de guvernare*, *op. cit.*, p. 304.
132. "Universul", nr. 237 din 29 august 1940, p. 2.
133. "Monitorul Oficial", *Ibidem*, f. 4397.
134. "Glasul Bucovinei", nr. 5973 din 10 august 1940, pp. 2-3.
135. Constantin Loghin (1891-1960), istoric literar, fost vicepreședinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Vezi: Emil Satco, Ioan Pânzaru, *Dicționar de literatură. Bucovina*. Suceava, 1993, p. 120; Gh. Giurcă, *Constantin Loghin, personalitate complexă a școlii românești*, în "Suceava - Anuarul Muzeului Național al Bucovinei". XXI, Suceava, 1994.
136. Alexandru Bocănețu (1889-1972), doctor în filosofie, profesor la catedra de istorie sud-est europeană a Universității din Cernăuți, cf. I. Pânzaru, *op. cit.*, vol. III, Suceava, 1984, p. 49.
137. Nicolae Grămadă (1892-1961), conferențiar, specialist în disciplinele istoriei, apud *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 162; Vezi și fondul N. Grămadă la A.N.S.
138. Nicolae Tcaciuc-Albu (1885-1960), istoric literar, scriitor și traducător, cf. Emil Satco, I. Pânzaru, *op. cit.*, p. 228.
139. *Trei ani de guvernare*, *op. cit.*, p. 304.
140. Mihai Antonescu, *Pentru Țară*, *op. cit.*, p. 31.
141. *Idem*, *Înfăptuirile de un an...*, p. 40.
142. Teodor Balan (1885-1972), istoric de certă valoare, pasionat cercetător al trecutului Bucovinei a cărei activitate a cunoscut o binemeritată apreciere din partea unor personalități din epocă și foruri științifice, apud Ștefan Hurmuzache, *Teodor Bălan*, în "Revista Arhivelor", III, nr. 1/1975; *Enciclopedia istoriografiei*, *op. cit.*, p. 48.
143. A.N.S., fond personal Teodor Balan, d. III, doc. 7.
144. *Viața lui Teodor Balan*, manuscris dactilografiat, Biblioteca Muzeului Național al Bucovinei, inv. nr. 103, p. 6.
145. "Glasul Bucovinei", nr. 5986 din 4 noiembrie 1940, p. 3.
146. Alexandru Hurmuzachi (1869-?), vicepreședinte al Societății pentru Cultură (1899), fost mareșal al Bucovinei, deputat și senator, cf. Lucian Predescu, *Enciclopedia "Cugetarea"*, București, f.a., p. 406.
147. Alexandru Procopovici (1884-1946), lingvist și filolog, membru corespondent al Academiei Române (I. Pânzaru, *op. cit.*, vol. I, p. 120).
148. Romulus Căndeia (1886-?), profesor la catedra de istorie universală a Facultății de Litere a Universității din Cernăuți, fost rector (1925-1926), membru corespondent al Academiei Române, cf. Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 161.
149. Ipolit Tarnavski (1894-1952), director al Școlii normale de băieți din Cernăuți (1938-1940); vezi Vasile Boca, *Articole, cuvântări, însemnări*, manuscris dactilografiat, Biblioteca Muzeului Național al Bucovinei, inv. nr. 24488, vol. IV, p. 42.
150. "Foaia oficială a Mitropoliei Bucovinei", anul XXIII, nr. 1/ianuarie 1941, Suceava, f. 1.
151. Apud Mihai Fătu, *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă. 1940-1944*, Timișoara, 1985.
152. Vezi printre altele: Constantin Virgil Gheorghiu, *Ard maturile Nistrului*, București, 1993, p. 100 și urm.; Ioan Scurtu, C-tin Hlihor, *Anul 1940...* *op. cit.*, p. 129; "Viața Basarabiei", anul X, nr. 4/aprilie 1941, p. 202; "Bucovina", nr. 235/1942, p. 9.
153. "Foaia oficială a Mitropoliei Bucovinei", nr. 9-10/septembrie-octombrie 1940, Suceava, p. 150.
154. "Glasul Bucovinei", nr. 5974 din 11 august 1940, p. 1.
155. Simeon Reli, *Facultatea de Teologie din Cernăuți*, Cernăuți, 1942, p. 22.
156. "Glasul Bucovinei", nr. 5971 din 9 august 1940, p. 2.
157. *Ibidem*.
158. "Foae oficială...", nr. 9-10/1940, p. 153.
159. Mircea Mușat, *op. cit.*, p. 219.
160. A.N.S., fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 47/1940, f. 170.

161. "Glasul Bucovinei", nr. 5994 din 5 iulie 1940, p. 4.
162. Dimitrie Marmeliuc (1886-1970), voluntar în armata română în timpul primului război mondial, participant activ la evenimentele ce au premers Unirea Bucovinei cu Țara, profesor universitar doctor docent la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cernăuți, cercetător, publicist; *Vezi Lui D. Marmeliuc, Cernăuți, 1936, I. Pânzaru, op. cit., vol. II, p. 178.*
163. "Glasul Bucovinei", nr. 5961 din 26 iulie 1940, p. 1.
164. A.N.S., fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 100/1940, f. 26.
165. *Ibidem*, d. 13/1940, f. 109.
166. Ion Ardeleanu, ed., *C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu. Amintiri. Documente. Corespondență*, București, 1992, p. 128.
167. A.N.S., *loc. cit.*, d. 47/1941, f. 177.
168. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Suceava, d. 90/1940, p. 238.
169. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 47/1941, f. 178.
170. "Convorbiri literare", anul LXXIII, nr. 7-12/iulie-decembrie 1940, București, 1940, p. 622.
171. A.N.S., *loc. cit.*, f. 178.
172. *Ibidem*, d. 48/1941, f. 125.
173. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Suceava, d. 62/1941, f. 153.
174. "Glasul Bucovinei", nr. 5967 din 3 august 1940, p. 1.
175. A.N.S., fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 47/1941, f. 131.
176. *Ibidem*, f. 150 și urm.
177. "Viața Basarabiei", anul X, nr. 4/aprilie 1941, p. 111.
178. *Vezi A.N.S., fond Prefectura jud. Suceava, d. 63/1941, f. 2 și urm., fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 47/1941, f. 196.*
179. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 13/1940, f. 101.
180. *Ibidem*, fond Prefectura jud. Suceava, d. 90/1940, f. 267.
181. *Ibidem*, f. 13.
182. "Glasul Bucovinei" din 30 septembrie 1940, p. 5.
183. C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XXVIII, p. 2233.
184. "Universul", nr. 1/1 ianuarie 1941, p. 19.
185. *La trei ani..., op. cit.*, p. 305.
186. "Monitorul Oficial", Partea I, 1 august 1940, p. 4242.
187. A.N.S., fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 47/1941, f. 185 și urm.
188. *Ibidem*, f. 183.
189. C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 1600.
190. "Glasul Bucovinei", nr. 5992 din 14 ianuarie 1941, p. 1.
191. "Viața Basarabiei", nr. 4/aprilie 1941, p. 110.
192. C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XXIX, II, 1941, p. 424.
193. *Ibidem*, p. 1015 și urm.
194. "Universul", nr. 1/1 ianuarie 1941, p. 19.
195. *Vezi răspunsul generalului Ion Antonescu la scrisorile lui C.I.C. Brătianu din 18 decembrie 1940, 14 și 21 februarie 1941, în Mihai Pelin, op. cit., p. 112.*
196. *La trei ani... op. cit.*, pp. 472-473.
197. *Ibidem*, p. 105.
198. *Ibidem*, p. 305.
199. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României, 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, 1994, p. 140.
200. *Ibidem*, p. 149. *Vezi și V.F. Dobrinescu, Ion Constantin, Basarabia în anii... op. cit.*, p. 288 și urm.; Dumitru Șandru, *Convenția de Armistițiu și refugiații din Bucovina de Nord și Basarabia*, în "Suceava - Anuarul Muzeului Național al Bucovinei", XXI, 1994, p. 316 și urm.; "Magazin istoric", anul XXVI, nr. 12(309), decembrie 1992, p. 36.
201. Ion Constantin, *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, București, 1994, p. 33; Grigore Nandriș, *Basarabia and Mediterranean*, London, 1968, p. 64; "Basarabia", Revistă literară și social-politică a Uniunii scriitorilor din Moldova, nr. 12/1991, Chișinău, p. 34.
202. "Însemnări ieșene", nr. 10/1940, p. 94.
203. A.N.S., fond personal Teodor Balan, d. IV, doc. 42.
204. Radu R. Rosetti (1877-1949), general, membru al Academiei Române "cel mai de seamă cercetător al istoriei militare a poporului român" (*Enciclopedia istoriografiei... op. cit.*, p. 285), martor al unor evenimente ce au marcat profund istoria țării și a continentului; *vezi Radu Rosetti, Pagini de jurnal*, ed. Cristian Popișteanu, București, 1993.

Résumé

La dislocation d'une grande part de population de Basarabia, du Bucovina du Nord, du Transilvania et dans Cadrilater dans l'été du 1940 a constitué l'une de la plus grave conséquence de l'intégration teritoriale du Roumanie.

Dans son oeuvre, l'auteur étudie l'impact social/économique de probleme des réfugiés pour laquelle résolution l'état roumain a du faire un grand effort materiel et financier.

On presente une serie de mesures prises dans ce scop et les nombreux initiatives privées qui évidentie une vraie solidarite nationale avec la population évacuée. Le Bucovina du Sud a arbité un grand nombre de réfugiés dans période 1940-1941 te pour cet chose l'auteur presente une serie de dates inédites avec reference à la répartition dans térieur, l'endroit natal, la structure en fonction d'occupation professionuelle ou la région natale.

Les mesures adoptées à l'aride de réfugiés arrivés dans les provinces roumaines évacuées ont resolu seulement partice les problemes de cet catégorie de population établie dans le Vieux Etat, en ralidant une situation de provisoire dans beaucops domaines. C'est dommage: ces choses se prolongent jusqu'au present.